

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Maken archivarissen geschiedenis? Waardering en selectie onder de loep

Jeurgens, K.J.P.F.M.

Citation

Jeurgens, K. J. P. F. M. (2010). Maken archivarissen geschiedenis? Waardering en selectie onder de loep. *Archievenblad*, 114(10), 42-45. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/16308>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/16308>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Maken archivariissen geschiedenis?

Waardering en selectie onder de loep

Charles Jeurgens ■

De manier waarop we archieven waarderen en selecteren bepaalt in hoge mate hoe de archiefcollectie eruit komt te zien. In het afgelopen semester heeft een aantal studenten in het kader van een onderzoekscollege van het masterprogramma Archivistiek aan de Universiteit Leiden zich verdiept in de vraag in hoeverre archivariissen met het beschikbare selectie-instrumentarium ook de bedoelde documenten selecteren.¹

Alle theorievorming ten spijt gaat het bij waardering en selectie van archieven uiteindelijk om de documenten die geselecteerd en overgebracht worden naar een archiefbewaarplaats. Enkel de documenten kunnen immers in de

behoeften van de recht- en bewijszoekende burger en van de historische onderzoeker voorzien. De bruikbaarheid van iedere selectiemethodiek staat of valt dan ook met de betrouwbaarheid en doeltreffendheid waarmee

documenten ten behoeve van selectie kunnen worden geïdentificeerd. Dit lijkt misschien een geweldige open deur, maar is veel minder het geval dan we misschien denken of zouden willen. Sinds de introductie van de functionele

theorie en de daarop gebaseerde methode van macroselectie zijn het niet langer de documenten maar de handelingen die het object van waardering zijn.

Sinds de introductie van de functionele theorie en de daarop gebaseerde methode van macroselectie zijn het niet langer de documenten maar de handelingen die het object van waardering zijn.

De theorie is even eenvoudig als logisch: de handelingen van de overheid worden in kaart gebracht en gewaardeerd. De administratieve neerslag die uit de handelingen voortvloeit, volgt dezelfde waardering. Een kind kan de was doen. De werkelijkheid is echter vaak anders. Nog afgezien van het feit dat het lang niet gemakkelijk is om doeltreffende omschrijvingen van handelingen te maken, blijkt het ook helemaal niet zo eenvoudig om de administratieve neerslag en een handeling met elkaar te verbinden. De archiveringsstructuur is lang niet altijd gebaseerd op de handelingenstructuur. Het waardenen gaat dan misschien wel een stuk eenvoudiger en vooral sneller in vergelijking met vroeger, toen documenten het object van waardering waren, maar het grote knelpunt zit in de uitvoering ofwel de toepassing van de selectielijsten die op deze wijze tot stand zijn gebracht. Selectie is vooral een identificatieprobleem geworden. In 2005 publiceerde Brian Beaven – sinds 1989 werkzaam bij het 'Government Records Appraisal and Disposition Program' van de Library and Archives Canada – in *Archival Science* een artikel met de veelzeggende titel 'But am I getting my records'.² Hij besteedt hierin aandacht aan het vraagstuk van *macroappraisal*: hoe kunnen theorie en methode worden omgezet in een effectieve selectie van documenten? Diens artikel vormde de aanleiding en inspiratie voor een onderzoekscollege naar de wijze waarop selectielijsten in Nederland worden toegepast.

Routekaart voor selectie

Niet zoals het meeste onderzoek geboren wordt uit nieuwsgierigheid hoe dingen in elkaar steken, was

nieuwsgierigheid ook de drijfveer voor dit onderzoek. Nieuwsgierigheid, maar ook verbazing. Verbazing omdat de professionele belangstelling van archivariissen vooral uit lijkt te gaan naar het proces van waardering van archieven en veel minder naar het materiaal dat uiteindelijk wordt geselecteerd. De Nederlandse overheid stopt veel geld en energie in het sturingsproces voor selectie van archieven, namelijk via het opstellen en vaststellen van selectielijsten en de op basis hiervan bewerken van archieven. Maar de overheid lijkt betrekkelijk weinig aandacht te hebben voor de doelmatigheid van dit hele proces. De selectielijsten zijn het resultaat van een zorgvuldig, gedetailleerd en vaak langdurig onderzoeks- en onderhandelingstraject waarbij zorgdrager, bewerkingsorganisatie en Nationaal Archief betrokken zijn. De Raad voor Cultuur beoordeelt de concept-selectielijsten en deze worden, alvorens vaststelling, ter inzage gelegd. Als ze eenmaal zijn goedgekeurd is het verder aan de bewerkingsorganisatie om de routekaart voor de selectie toe te passen. Daar gebeurt het echte werk. Iedere dag moeten er lastige afwegingen worden gemaakt. Dan blijkt in hoeverre de structuur van de selectielijsten ook echt past op de archieven die bewerkt moeten worden.

Iedere dag moeten er lastige afwegingen worden gemaakt. Dan blijkt in hoeverre de structuur van de selectielijsten ook echt past op de archieven die bewerkt moeten worden.

De Erfgoedinspectie rapporteert meestal in tamelijk algemene termen over de kwaliteit van de selectie³ en het Nationaal Archief beoordeelt met name de kwaliteit van de geproduceerde archiefbeschrijvingen. Er is nooit op systematische wijze onderzocht hoe de uitkomst van de selectie zich verhoudt tot het sturingsinstrument, de selectielijst. Met andere woorden: biedt de routekaart voor de selectie wat hij belooft? Of, om met Ian Wilson te spreken: "But am I getting my records?" Het onderzoekscollege had niet de

pretentie om daar een sluitend antwoord op te formuleren, maar wel om de onderzoekbaarheid van die vraag te toetsen en een eerste aanzet voor het daadwerkelijke onderzoek te geven.

Onderzoeksoptzet

In dit onderzoekscollege is ervoor gekozen om de toepassing van selectielijsten door de projectorganisatie 'wegwerken archiefachterstanden' als uitgangspunt te nemen. Het project 'wegwerken archiefachterstanden' (PWAA) was een initiatief van de departementen om de archieven van voor 1976 te bewerken. In totaal heeft deze projectorganisatie in ruim drie jaar tijd circa 75 kilometer archieven van de Rijksoverheid bewerkt. 12 kilometer archiefmateriaal, ofwel 16% van het totaal, werd geselecteerd voor overbrenging naar het Nationaal Archief of naar een RHC.⁴ Het onderzoek in dit college was erop gericht om te zien in hoeverre het resultaat van de selectie ook daadwerkelijk overeenkwam met de selectiegrondslagen uit de relevante basis selectiedocumenten (BSD's). Methodisch zaten er wel de nodige haken en ogen aan dit onderzoek. Hoe kan immers het resultaat van de selectie (zowel het te bewaren als het te vernietigen materiaal) nog gerelateerd worden aan de selectiegrondslag? De sleutel hiervoor lag bij de wijze van bewerking. PWAA-selecteurs hebben bij ieder beschreven bestanddeel in de archiefinventaris de selectiegrondslag opgenomen door het nummer van het BSD en de gebruikte handeling te vermelden. Op die manier konden de archiefbestanddelen, de bewaard gebleven documenten die we in de omslagen aantreffen, op eenvoudige wijze gekoppeld worden aan de gebruikte selectiegrondslag uit het BSD. Op basis daarvan hebben de studenten samenhangende analyses kunnen maken tussen de handelingen, de archiefbeschrijvingen en het feitelijk aangetroffen materiaal in de omslagen. In de eerste plaats is gekeken naar de adequaatheid van de archiefbeschrijving in de inventaris ten opzichte van de stukken die in de omslagen werden aangetroffen. Daarnaast is onderzocht hoe de archiefbeschrijvingen van de inventaris en de handeling waarop de selectie was gebaseerd zich tot elkaar verhielden. Tot slot is ook naar

>>

>> de directe relatie tussen de omschrijving van de handeling en de aangetroffen documenten gekeken. Uiteraard kon dit onderzoek slechts plaatsvinden ten aanzien van de bewaard gebleven archiefbestanddelen en niet met betrekking tot het vernietigde materiaal. De waarde van het onderzoek is alleen al om die reden beperkt. Een tweede beperking had te maken met de omvang van het onderzoek. In totaal zijn vier inventarissen onder de loep genomen.⁵

Onderzoeksbevindingen

Op basis van dit onderzoek kunnen we geen algemene conclusies trekken over de vraag of de routekaarten voor de selectie, de BSD's, uiteindelijk ook bieden wat zij beloven. Daarvoor was het onderzoek, waarin slechts een klein aantal inventarissen is betrokken, te beperkt van omvang. Uit het onderzoek rijst echter wel een beeld op van de problematiek waarmee selecteurs in het selectieproces te maken hebben. In alle onderzochte inventarissen schort het nodige aan de juistheid tussen de archiefbeschrijving in de inventaris en respectievelijk de selectiegrondslag aan de ene kant en de aangetroffen stukken aan de andere kant.

In alle onderzochte inventarissen schort het nodige aan de juistheid tussen de archiefbeschrijving in de inventaris en respectievelijk de selectiegrondslag aan de ene kant en de aangetroffen stukken aan de andere kant.

Op grond van het onderzochte materiaal in de verschillende deelonderzoeken stelden de onderzoekers vast dat in het merendeel van de gevallen sprake is van onvolkomenheden. De kwaliteitsverschillen tussen de onderzochte inventarissen waren groot. In de inventaris die het slechtst scoorde, was in minder dan 10% van de onderzochte gevallen sprake van volledige juistheid tussen beschrijving in de inventaris, de genoemde selectiegrondslag en de aangetroffen documenten. In de inventaris die het best scoorde was dit in 45% van de onderzochte gevallen. Opvallend is het aantal slordigheden in de beschrijvingen ten opzichte van het

aangetroffen materiaal. In een groot aantal gevallen kwam de datering in de beschrijvingen niet overeen met het aangetroffen materiaal (in een deelonderzoek betrof dit maar liefst 35% van de onderzochte gevallen), of had de beschrijving slechts betrekking op een gedeelte van de aangetroffen archiefstukken (20% van de onderzochte gevallen). In alle deelonderzoeken werd ook de slordige en vaak fragmentarische opbouw van de geselecteerde bestanddelen genoemd. Dit valt met name op bij series (bijvoorbeeld notulen of besluiten) waar vaak grote hiaten in het aangetroffen materiaal worden geconstateerd. De tekortkomingen worden ernstiger als ook de selectiegrondslag in de vorm van de gewaardeerde handeling in de analyse wordt betrokken. In een van de deelonderzoeken bestond in meer dan 10% van de onderzochte gevallen geen relatie tussen de handeling die de grondslag voor selectie vormde en de aangetroffen documenten in de omslag. In een ander deelonderzoek werden grote vraagtekens gesteld bij het gebruik van soms wel erg algemeen geformuleerde handelingen. De soms in zeer algemene bewoordingen geformuleerde handelingen werden frequent gebruikt, zonder dat altijd duidelijk was of de geselecteerde documenten wel onder het bereik van de handeling vielen. In een van de inventarissen was meer dan 40% van de inventarisnummers op slechts twee B-handelingen gebaseerd en werd van sommige relevante B-handelingen geen neerslag aangetroffen. Een algemeen probleem dat in alle deelonderzoeken werd geconstateerd, is het grote aantal gevallen (in één deelonderzoek betrof dit meer dan 80% van de onderzochte situaties) waarin in de omslagen naast relevante stukken ook allerlei stukken werden aangetroffen die er op grond van de handeling niet zouden moeten zijn. Vaak ging het daarbij om archiefbescheiden die onder zogeheten V-handelingen thuishoorden en op grond daarvan vernietigd hadden moeten worden.

Slot

Waardering en selectie zijn duidelijk twee verschillende dingen. Dat is uit dit verkennende onderzoek meer dan duidelijk geworden. De kwaliteit van waardering en selectie wordt bepaald

door de balans tussen deze twee functies. De resultaten van dit verkennende onderzoek geven voldoende aanleiding om dit onderzoek in het volgende semester voort te zetten. Met de resultaten van deze onderzoeken hopen we een bijdrage te kunnen leveren aan een betere afstemming tussen de processen van waardering en selectie. ■

Noten

- 1 ■ Aan dit onderzoekscollage hebben deelgenomen: Frans van Eekelen, Sam Hoefnagel, Anja Hansen en Nico Vriend.
- 2 ■ Brian P.N. Beaven, "But am I getting my records?" Squaring the Circle with *Terms and Conditions* Expressed in Relation to Function and Activity', *Archival Science* 5 (2005) 315-341. Deze titel ontleende Beaven aan de wezenlijke vraag die Ian Wilson, Librarian and Archivist of Canada aan de managers van de Government Records Appraisal and Disposition Program stelde. Elders stelde hij: "It is not enough for us simply to do an appraisal and issue our authority for transfer or disposal, we need equally to ensure that the result is what we intended. Our commitment is not to a process but to the integrity of the official record. Are we certain that we are accomplishing what we set out to accomplish?" Zie Beaven, 315.
- 3 ■ Zie bijvoorbeeld de drie deelrapportages van de Erfgoedinspectie over het project wegwerken achterstanden archieven.
- 4 ■ Erfgoedinspectie, *Inspectierapport over het project wegwerken achterstanden archieven. Derde deelrapportage* (2009) 12.
- 5 ■ Inventaris van het archief van de technische en fysische dienst landbouw van het Ministerie van LNV, 1953-1995; Inventaris van archieven van het ministerie van Defensie (en de taakvoorganger ministerie van Oorlog), deel 1 (1898) 1945-1996; Inventaris van het archief van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en taakvoorgangers: Directie Verzetsdeelnemers, Vervolgden en Burgeroorlogsgetroffenen, 1946-1999; Inventaris van het archief van de Algemene Inspectie van het Korps Rijkspolitie van het ministerie van Justitie, 1945-1992.

Charles Jeurgens ■ hoogleraar Archivistiek aan de Universiteit van Leiden en werkzaam bij het Nationaal Archief.